PROVINCIE

Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Limmen

Gemeentebeschrijving, maart 1990.

Inhoud

Verantwoording *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodem *9*
2.2 Afwatering *9*

3. **Grondgebruik** *11*
3.1 Agrarisch *11*
3.2 Niet-agrarisch *11*
3.3 Landschapsbeeld *12*

4. **Infrastructuur** *13*
4.1 Landwegen *13*
4.2 Wateren *13*
4.3 Dijken en kaden *14*
4.4 Spoorwegen *14*

5. **Nederzettingsstructuur** *17*
5.1 Algemeen *17*
5.1.1 Bevolkingsontwikkeling *17*
5.2 Het dorp Limmen *17*
5.2.1 Dusseldorp *18*
5.2.2 Kerkbuurt *19*
5.2.3 Laan *19*
5.2.4 Zuidend *19*
5.2.5 Westerzij *19*
5.3 Het buurtschap Limmerkoog *20*
5.4 Het buitengebied *20*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *21*
6.1 Het dorp Limmen *21*
6.1.1 Dusseldorp *21*
6.1.2 Kerkbuurt *21*
6.1.3 Laan en Zuidend *21*
6.1.4 Westerzij *21*
6.2 Het buurtschap Limmerkoog *22*
6.3 De Rijksweg *22*
6.4 Het buitengebied *22*

Verantwoording inventarisatie *23*

Geraadpleegde werken *25*

Tabellen *27*

Herkomst afbeeldingen *29*

Afbeeldingen *31*

Register *43*

Colofon *45*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw-Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw-Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijk ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatie-gebieden wordt het werk per gemeente verricht.
Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Limmen. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving Noord-Kennemerland worden geraadpleegd.
De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek en een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.

De MIP-werkzaamheden betreffende de gemeente Limmen zijn uitgevoerd door drs. E. van der Kleij, als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland.

I. Inleiding

De gemeente Limmen ligt in het midden-westen van de provincie Noord-Holland en bestaat uit het dorp Limmen, het ten zuiden hiervan gelegen buurtschap Limmerkoog en een buitengebied. De omvang van de gemeente is 1269 ha, het aantal inwoners op 31.12.1987 bedroeg 5.394 personen.

De gemeente Limmen wordt begrensd door de gemeenten Heiloo (noord), Schermer (noord-oost), Akersloot (zuid-oost), Uitgeest (zuid) en Castricum (zuid-west).

Met uitzondering van de grens met Castricum, zijn de huidige gemeentegrenzen gelijk aan die van 1858. De grens met Castricum werd in 1972 gewijzigd (afbeelding 8).

De gemeente Limmen behoort tot het MIP-inventarisatiegebied (MIP-regio) Noord-Kennemerland. Dit inventarisatiegebied omvat voorts de gemeenten: Alkmaar, Bergen, Castricum, Egmond, Heemskerk, Heiloo en Schoorl.

Ten behoeve van een overzichtelijke inventarisatie is de gemeente Limmen opgedeeld in de MIP-deelgebieden: Limmen/Limmen, Limmen/Limmerkoog en Limmen/buitengebied (afbeelding 8). De deelgebieden vallen respectievelijk samen met de bebouwde kom van het dorp Limmen – in feite een dorpsgebied dat bestaat uit de alleen nog in naam voortbestaande buurtschappen Disseldorp (thans Dusseldorp), Kerkbuurt, Laan, Westerzij en Zuidend – met het buurtschap Limmerkoog en met het resterende gemeentegebied. De beide eerstgenoemde deelgebieden corresponderen met de gegevens over de gemeente Limmen in het Jaarboek van Noord-Holland 1989, waarin naast het dorp Limmen het buurtschap Limmerkoog wordt genoemd. Het merendeels uit polderland bestaande gemeentegebied, dat na aftrek van beide kernen resteert, is Limmen/buitengebied genoemd. Hier bevinden zich geen geïnventariseerde objecten.
(Zie afbeeldingen 1, 8.)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

De bodem van de gemeente Limmen bestaat aan de oppervlakte globaal uit twee soorten gronden: zandgronden en veen- en wadafzettingen.
De zandgronden vormen de circa 1900 voor Christus ontstane middelste Noordkennemer strandwal, die zich door verstuiving over de ten oosten hiervan gelegen strandvlakte uitbreidde. De veen- en wadafzettingen vormen het oppervlak van de strandvlakten en van een voormalig binnendeltagebied, dat vanaf het begin van de jaartelling verveende.
De binnendelta was ontstaan als gevolg van een zeedoorbraak bij Egmond die omstreeks 500 voor Christus moet hebben plaatsgevonden.
De strandvlakten, die de strandwal aan oost- en westzijde flankeren, alsmede het binnendeltagebied, gelegen aan de zuidzijde hiervan, manifesteren zich sinds de vroege 15de eeuw als weiland.
De oppervlakte van dit poldergebied, dat aan de zuid-oostzijde van de strandwal een uitgestrekt karakter heeft, bestaat over het algemeen uit klei. Klei die hier grofweg vanaf de vierde eeuw over een al dan niet geërodeerd veenpakket werd afgezet.

De hoogte van de zandgronden varieert van 0.0 meter op de grens van strandwal en strandvlakte tot 2.1 meter +N.A.P. op de strandwal. Het poldergebied kent diverse vlakken die in hoogte gelijk zijn aan N.A.P. In de diepstgelegen delen ligt het bodemniveau op 0.9 meter –N.A.P.
(Zie afbeeldingen 9, 10.)

2.2 Afwatering

Het grondgebied van de gemeente Limmen met daarin de Groot-Limmerpolder behoort tot het waterschap het Lange Rond.
Afgezien van de Molensloot, gelegen ten westen van de strandwal en hieraan evenwijdig lopend, geschiedt de afwatering hoofdzakelijk via ten oosten van de strandwal gelegen vaarten en meren. De vaarten, respectievelijk: Laandervaart, Dusseldorpervaart en Schulpvaart, staan door middel van Die en Kerkmeer en vervolgens door Limmertocht (Heiloo) en Mientsloot (Akersloot) in verbinding met het Noordhollands Kanaal. De Schulpvaart staat tevens in verbinding met het Alkmaarder meer. Dit laatste via Slikkerdie en Limmergat.
De aansluiting op de belangrijke boezem van het Noordhollands Kanaal vindt steeds plaats binnen het gebied van de gemeente Akersloot.
In het oostelijk poldergebied staan kleine metalen windmolens. De bij Kuyper afgebeelde windmolens in de Limmerkoog zijn verdwenen.
Afgezien van een klein electrisch gemaal langs de Nesdijk, zijn er binnen de gemeentegrenzen geen gemalen aangetroffen; wel enkele eenvoudige sluizen.
(Zie afbeelding 11.)

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch

Vóór 1850 dienden de hoger gelegen zandgronden voornamelijk de akkerbouw. De lager gelegen gronden waren merendeels in gebruik als weide- en hooiland. De economische situatie was pover.

Vanaf 1850, maar vooral na 1900, nam de werkgelegenheid en daarmee de welvaart toe. Oorzaken daarvoor waren gelegen in de groeiende vraag van de steden naar tuinbouwprodukten en de mogelijkheid om de produkten op grote schaal te vervoeren.
Bij dit laatste waren de spoor- en de tramlijn belangrijke factoren. De railverbindingen stimuleerden ook de vestiging van bollenkwekers. Het betrof hier kwekers die aanvankelijk ten zuiden van het Noordzeekanaal woonden en die op zoek waren naar geschikte gronden voor uitbreiding van hun productie. Daarnaast stimuleerden algemene factoren een stijging van de welvaart. Gedacht kan worden aan een verandering van de agrarische bedrijfsvorming door de overgang van het zogenaamde drieslagstelsel op het principe van vruchtwisseling; het gebruik van kunstmest; een accentverschuiving van gemengd bedrijf naar zuivere veehouderij. Dankzij de overgang van wind- op stoombemaling werd een betere beheersing van de grondwaterstand mogelijk. De stoombemaling manifesteerde zich overigens niet door middel van objecten binnen de gemeente Limmen.

De verkaveling van de akkers op de zandgronden was in 1858 overwegend smal en kort strookvormig. Een structuur die wel meer wordt aangetroffen bij geestnederzettingen, in oorsprong vroeg middeleeuwse nederzettingen ontstaan in samenhang met de zogenaamde geesten, vaak ovaalvormige complexen akkerland op zandruggen temidden van de veen- en kleigronden.
In het weide-en hooiland domineerde een onregelmatige blokachtige verkaveling. Tussen Die en Mientsloot – in de voormalige polder Over Die, thans onderdeel van de Groot Limmerpolder – kwam een smalle strookachtige verkaveling voor. De hoofdrichting hiervan was oost-west.

In de periode tot 1940 werd de fijnmazige verkaveling van de cultuurgrond op de strandwal incidenteel vergroot. Ook eiste woningbouw enige cultuurgrond op.
In het poldergebied veranderde weinig aan de bestaande verkaveling.

Na 1945 werden de kavels wel incidenteel vergroot, maar bleef de verkaveling in grote lijnen ongewijzigd. Een deel van het poldergebied ten oosten van Dusseldorp zou voor wijksgewijze woningbouw worden gebruikt.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7.)

3.2 Niet-agrarisch

Getuige de vlakke bollengronden is het mogelijk dat op de strandwal zandwinning heeft plaatsgevonden. Hierover is vooralsnog geen informatie gevonden.

3.3 Landschapsbeeld

Het ruimtelijk karakter van het landschap kan worden omschreven als open. Dit betreft zowel het overwegend als wei- en hooiland ingerichte poldergebied als de onbeboste strandwal, die merendeels wordt gebruikt voor de bollenteelt. Herkenningspunten vormen de torens van de middeleeuwse dorpskerk en van de meer noordelijk gelegen vroeg 20ste eeuwse Corneliuskerk.
Het verschil in hoogte tussen strandwal en polderland is ter plekke moeilijk te zien. Alleen ten noorden van de Limmerbrug, op de overgang van het voormalige binnendeltagebied naar de strandwal, kan een lichte stijging in de Rijksweg worden geconstateerd.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Sinds de aanleg van de A9, de autosnelweg Haarlem-Alkmaar, heeft het oude Limmense wegennet in hoofdzaak een regionale, interlokale en lokale betekenis. Tot de aanleg van de A9 vervulde de Rijksweg een nationale functie. De Rijksweg is nog altijd de belangrijkste en meest drukke verkeersader binnen de bebouwde kom van de gemeente Limmen. De bebouwde kom wordt door deze weg in een oostelijke en een westelijke helft verdeeld.

Het patroon van het oude wegennet is hoofdzakelijk ontstaan in samenhang met de bodem. Het wegennet ligt merendeels op de strandwal en is door de hoofdvorm hiervan bepaald. De Rijksweg vormt binnen dit net een noordoost-zuidwestelijke hoofdrichting. Een aantal wegen staat hier haaks op, de overige wegen lopen min of meer evenwijdig met de Rijksweg. Rond het dorp Limmen loopt het wegenpatroon naar het zuiden spitsvormig toe. Dit laatste in verband met de beëindiging van de strandwal. Ten zuiden hiervan, tussen het dorp Limmen en het buurtschap Limmerkoog, loopt de Uitgeesterweg over een middeleeuwse dijk door het lage gebied van de Limmerkoog.

In 1865 kende de gemeente Limmen een netwerk van verharde en onverharde wegen. De huidige Rijksweg en de hier nabij de Limmerbrug op aansluitende Uitgeesterweg, waren verhard. De overige wegen waren onverhard. De kaarten van 1858, 1865 en 1916 geven tolheffing aan bij de verharde wegen op de grens met Heiloo en Uitgeest.
Tussen 1916 en 1940 werd ten zuiden van de Limmerbrug een nieuwe verbinding met Uitgeest aangelegd en ontstond direct ten westen van de Limmerbrug een oostelijke verbinding met de Zeeweg te Castricum. Deze wegen vormen thans belangrijke verkeersaders. In Dusseldorp werd vanaf de Rooms Katholieke kerk een oost-westverbinding met de Rijksweg aangelegd, de zogenaamde Kerkweg. De Rijksweg werd omstreeks 1929 verbreed en de onverharde wegen werden tussen 1900 en 1940 merendeels verhard.

Evenwijdig aan de oude Rijksweg werd na 1945 de meergenoemde autosnelweg Haarlem-Alkmaar in het oostelijk poldergebied aangelegd. *(Zie afbeeldingen 3, 11.)*

4.2 Wateren

Het waternet heeft van oudsher een belangrijke rol gespeeld voor de afwatering en de scheepvaart. Vooral de Dusseldorpervaart, met een haven nabij de aansluiting op de strandwal, vervulde voor de scheepvaart een belangrijke rol. Onder scheepvaart moet sinds de jaren na 1960 vooral pleziervaart worden verstaan.

De waterlopen vindt men vrijwel alle in de polder ten oosten en zuiden van de strandwal (Groot-Limmerpolder). Het patroon is min of meer rechthoekig ten opzichte van de strandwal. De waterlopen zijn haaks en evenwijdig ten opzichte van deze hoofdrichting. Haaks op de strandwal stromen de Laandervaart, de Dusseldorpervaart en in mindere mate ook de Schulpvaart. De waterwegen staan alle in verbinding met het Die, een plaatselijk relatief brede stroom evenwijdig aan de strandwal. Het Die staat aan de zuidzijde via de Kromme Sloot in verbinding met het

Kerkmeer, een klein meer op de grens met Akersloot. Kromme Sloot en Kerkmeer zijn respectievelijk haaks en evenwijdig ten opzichte van de strandwal gesitueerd.
Op de versmalling van de Schulpvaart na, werd de loop van de wateren tussen 1850 en 1940 nauwelijks gewijzigd. Ook na 1940 traden er geen ingrijpende wijzigingen meer op.
(Zie afbeelding 11.)

4.3 Dijken en kaden

Dijken en kaden vormden in 1865 een groot deel van de Limmense gemeentegrenzen. Alleen de noordwestelijke hoek van het gemeentegebied werd niet door dijken omgeven. Binnen de gemeentegrenzen worden bij Kuyper de Westerweg en twee dijken in het noordwesten van de gemeente aangegeven. Al ver voor 1865 hadden de dijken geen primair waterkerende functie meer.

Landwegen vielen vanaf de middeleeuwen al met bepaalde dijken samen. De Westerweg werd reeds genoemd. Waarschijnlijk betrof het hier een versterking van de westelijke rand van de strandwal. Voorts is de tussen 1916 en 1940 aangelegde Rijksweg tussen de Limmerbrug en de Nesdijk hiervan een voorbeeld. Dit deel valt samen met de middeleeuwse Wester Nesdijk. De Uitgeesterweg volgt eveneens een middeleeuwse dijk. De weg verbindt de oude kerkbuurt op de zuidelijke punt van de strandwal met het buurtschap Limmerkoog. De Uitgeesterweg volgt de oude Koogdijk waarmee in de middeleeuwen de puntvormige strook grond ten zuiden van de kerkbuurt – de zogenaamde Limmerkoog – werd bedijkt. De stroomwal waarop het buurtschap Limmerkoog ontstond, werd in deze dijk opgenomen.

In de periode 1865-1940 veranderde er weinig. Op de wijziging van de gemeentegrens met Castricum na, geldt ditzelfde voor de periode 1940-1989.

De dijken en kaden zijn thans nog in het landschap te traceren. Gemakkelijk is dit waar deze langs water liggen, zoals bij Limmertocht (Heilooër Dijk) en Mientsloot. Moeilijker is dit waar geen sprake is van een vergezellende waterloop zoals bij de Koogdijk, de Nesdijk, de Wester Nesdijk en de dijken in de Limmerkoog.
(Zie afbeelding 11.)

4.4 Spoorwegen

In 1867 werd Alkmaar via Castricum en Uitgeest met Amsterdam verbonden. De spoorlijn tussen Alkmaar en Castricum doorsnijdt sinds dat jaar het grondgebied van de gemeente Limmen. De lijn werd deels op de strandwal en deels door het polderland aangelegd. De gemeente Limmen heeft nooit een spoorwegstation gekregen.
De stoomtramverbinding Haarlem-Alkmaar (1896-1923) werd te Limmen aangelegd in de berm van de Rijksweg. Er is geen zichtbare herinnering aan deze verbinding bewaard gebleven.

De railverbindingen hebben een gunstige invloed uitgeoefend op de agrarische ontwikkelingen in de gemeente. Dit betrof vooral de bloembollenteelt. Limmen kon hierdoor uitgroeien tot een belangrijk bloembollencentrum in Noord-Kennemerland. De railverbindingen vormden te Limmen nauwelijks stimulans tot vestiging van renteniers en forensen. Ook hebben de railverbindingen geen invloed uitgeoefend op de ruimtelijke ontwikkelingen binnen de gemeente.
(Zie afbeelding 11.)

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

De gemeente Limmen bevat anno 1989 twee kernen: het dorp Limmen en het buurtschap Limmerkoog. Het dorp Limmen ligt in het noordwesten van de gemeente en valt geheel samen met het Limmer deel van de middelste Noordkennemer strandwal. Het buurtschap Limmerkoog ligt op een geïsoleerde zandrug in het zuiden van de gemeente.
Met uitzondering van enige lintbebouwing nabij de kruising van Uitgeesterweg en Schulpvaart is het resterende gemeentegebied vrijwel onbebouwd.
Het dorp Limmen is het belangrijkste woongebied. Dit dorpsgebied bestaat uit de, reeds in de inleiding genoemde, vijf voormalige buurtschappen die thans nog wel in naam voortbestaan, maar niet meer officieel worden onderscheiden. Naast de oude Kerkbuurt – met de vermoedelijk uit de 13de eeuw daterende dorpskerk – zijn dit Dusseldorp (voorheen Disseldorp), Laan, Zuidend en Westerzij.
In paragraaf 5.2 wordt eerst een algemene beschrijving van de ontwikkelingen in het dorpsgebied van Limmen gegeven.
Daarna worden de buurten in subparagrafen apart belicht.
(Zie afbeeldingen 7, 8.)

5.1.1 Bevolkingsontwikkeling

Het bevolkingsaantal in het agrarische en hoofdzakelijk katholiek gebleven Limmen toonde in 1850 geen groot verschil met dat van voorgaande eeuwen. De levensomstandigheden in Limmen waren tot de opkomst van de bollenteelt zeer sober.
Na 1860 begon het bevolkingsaantal te stijgen. Na 1900, met name tussen 1910 en 1920, was er sprake van sterke groei. Een vestigingsoverschot, als gevolg van bestaansmogelijkheden in de bollenkwekerij, zal hierbij een grote rol hebben gespeeld. Na 1945 zou het vestingsoverschot ook door forensen worden bepaald. Dit gebeurde echter op bescheiden schaal.
Tot op heden geeft de plaatselijke werkgelegenheid een differentiatie te zien op basis van de bollenteelt.
(Zie tabellen 1, 2.)

5.2 Het dorp Limmen

De nederzetting Limmen komt, in verband met de herbouw van de waarschijnlijk door Willibrord of één van zijn volgelingen gestichte kerk, reeds in het jaar 1000 in de kronieken voor. Limmen ontstond op het zuidelijke, trechtervormige uiteinde van de middelste Noordkennemer strandwal. Getuige afbeelding 9, was hier sprake van twee min of meer evenwijdige vroeg middeleeuwse ontginningen, de reeds in hoofdstuk 3 genoemde geesten of essen. Op de westelijke geest ontwikkelde zich Westerzij, op de oostelijke Dusseldorp. De kerkbuurt ontstond ten zuiden van de puntvormige uiteinden van de geesten. Het dorp had niet alleen een agrarische functie. Door een gunstige bereikbaarheid over water en land – de oostzijde van Kennemerland was nog niet met dammen van het buitenwater afgesneden – fungeerde de nederzetting tot het eind van de 14de eeuw als regionaal handelscentrum. Met name in Disseldorp woonden veel schippers. Vanaf de vroege 15de eeuw nam de handelsfunctie af. Hierdoor verdwenen kapitaalkrachtigen naar de steden en raakte de bevolking voornamelijk aangewezen op agrarische bestaansmiddelen.

In 1865 concentreerde de bebouwing zich nog in de diverse kernen langs of nabij samenkomst van wegen. Westerzij en Dusseldorp kenden daarnaast fragmentarische bebouwing op de randen van de geesten en het polderland. Laan, in oorsprong waarschijnlijk geen geestnederzetting, toonde een vergelijkbaar beeld.
Disseldorp onderscheidde zich door geconcentreerde lintbebouwing, vooral langs de westzijde van de Disseldorperweg nabij de T-vormige aansluiting van de Disseldorpervaart op de strandwal (afbeelding 3).

Tot 1900 zou in deze situatie niet veel veranderen. De ontwikkelingen werden bepaald door vervanging en stichting van agrarische bebouwing. Tussen 1900 en 1940 verdichtte de bebouwing zich binnen de buurten en groeiden deze naar elkaar toe. Dit gebeurde door middel van één-, dan wel tweezijdige lintbebouwing langs merendeels bestaande wegen op de strandwal. De Kerkbuurt bleef een geïsoleerde positie behouden. De groeiende tweezijdige open lintbebouwing langs de Rijksweg vormde een aparte ontwikkeling die zich alleen op dit structuurbepalende element richtte.
De tussenliggende teeltgronden bleven hun alles overheersende functie behouden, zij het meer en meer begrensd door achterkanten van bebouwing.

Na 1945 zette de uitgroei en verdichting zich voort. Daarnaast trad wijksgewijze woningbouw op aan de oostzijde van de strandwal. Afgezien van deze uitbreiding, kan de structuur van het huidige dorp Limmen worden omschreven als een trechtervormige concentratie binnen de begrenzing van de strandwal en de grens met de gemeente Heiloo. Binnen deze hoofdvorm ligt een trapeziumvormig wegenpatroon waarlangs de bebouwing zich over het algemeen tweezijdig lintvormig – doch vaak niet aaneengesloten – heeft ontwikkeld. Tussen de linten liggen ruime cultuurgronden, die merendeels worden gebruikt voor de bollenteelt.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 9, 11, 12.)

5.2.1 Dusseldorp
Het zwaartepunt van de structurele ontwikkelingen lag tijdens en ook na de MIP-periode in Dusseldorp, het buurtschap dat in 1865 reeds het dichtstbebouwd was. Direct ten zuiden van de uit 1902 daterende Sint Corneliuskerk vond verdichting plaats tussen de tweezijdige lintbebouwing langs de Dusseldorperweg. In de richting van het noordelijker gelegen buurtschap Laan breidde de tweezijdige lintbebouwing zich uit. Sterker gebeurde dit in de richting van de zuidelijker gelegen Kerkbuurt. Daarnaast trad een vierde ontwikkeling op. Kort na 1900 werd namelijk ter hoogte van de Corneliuskerk tussen de evenwijdig lopende Dusseldorperweg en Rijksweg een oost-westelijke dwarsverbinding aangelegd, de zogenaamde Kerkweg (afbeelding 11, 12). Langs deze nieuwe verbinding verrees tussen 1900 en 1940 tweezijdige lintbebouwing. Een centrumfunctie ontstond nabij de T-kruising van Dusseldorperweg en Kerkweg.

Na de Tweede Wereldoorlog deden de ruimtelijke ontwikkelingen zich in hoofdzaak ten oosten van Dusseldorp voor. Hier ontstond wijksgewijze woningbouw aan weerszijden van de Dusseldorpervaart. Gedurende de laatste jaren breidt de woonbebouwing zich ook uit aan de westzijde van de Dusseldorperweg, nabij de aansluiting met de Middenweg.

De T-kruising van Dusseldorperweg met Kerkweg vormt een essentieel element binnen het ruimtelijk karakter van het huidige Dusseldorp.

De kruising wordt als het ware gemarkeerd door de toren van de bijna in de as van de Kerkweg gelegen Corneliuskerk. De uitbreidingen die na 1945 tot stand kwamen hebben echter de typische, door de structuur van de oude geest veroorzaakte knik naar het oosten, op rechthoekige wijze ingekapseld (afbeelding 8). De relatie tussen de oude nederzetting en het open polderland is hierdoor niet meer aanwezig.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 9, 11, 12.)

5.2.2 Kerkbuurt
In 1865 bestond de voormalige Kerkbuurt uit enige bebouwing nabij een T-kruising van wegen in de directe nabijheid van de middeleeuwse dorpskerk, die sinds ongeveer 1600 voor de protestantse eredienst werd gebruikt. Zoals reeds geschreven, breidde de Kerkbuurt zich tot 1940 nauwelijks uit. In de omgeving van de kerk vond enige nieuwbouw plaats. Waarschijnlijk betrof dit grotendeels vervanging van bestaande bebouwing.
Na 1945 werd de weg tussen kerk en Rijksweg aan twee zijden bebouwd, zodat de kerkbuurt de vrije situering ten opzichte van de Rijksweg verloor.
De structuur van de huidige kerkbuurt wordt bepaald door de T-kruising van Schoollaan met Achterweg. Aan de oostzijde van deze aansluiting is de relatie met het open polderland van de strandvlakte bewaard gebleven.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 9, 11, 12.)

5.2.3 Laan
In 1865 bestond dit voormalige buurtschap uit enige fragmentarische bebouwing nabij het punt waar Visweg en Oosterzijweg samenkomen en waar bovendien de Laandervaart op de strandwal doodloopt (afbeelding 3). Tot 1940 vond vervanging en verdichting van de bebouwing plaats en werd de buurt via de oprukkende bebouwing van de Dusseldorperweg met Dusseldorp verbonden.
Na 1945 zou de verbinding met Dusseldorp ook via de wijksgewijze woningbouw gaan geschieden. De Laandervaart zou hiervan de noordelijke begrenzing gaan vormen.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 12.)

5.2.4 Zuidend
Op de meest zuidelijke punt van de strandwal, in het voormalige buurtschap Zuidend, vond tussen 1865 en 1940 slechts geringe vervanging en verdichting van bebouwing plaats.
Na 1945 zou de buurt via verdichting van bebouwing langs de Uitgeesterweg aan het oostelijk lint van de Rijksweg vastgroeien.
De huidige structuur van Zuidend wordt bepaald door de trechtervormige ligging van Uitgeesterweg en Zuideinderweg, een vorm die in nauwe relatie staat met de structuur van de bodem.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 9, 12.)

5.2.5 Westerzij
De structuur van het voormalige buurtschap Westerzij valt samen met de vorm van de westelijke geest (afbeelding 9). In 1865 bestond de bebouwing van deze langgerekte buurtschap in hoofdzaak uit enige boerderijen langs de westzijde van de Westerweg, op de westelijke rand van de oude geest.
In 1916 was in deze situatie nog niet veel gewijzigd. In de periode tot 1940 zou de bebouwing gaan toenemen. Dit gebeurde met name aan weerszijden van de tot dan toe vrijwel onbebouwde Hogeweg, een noord-zuidverbinding evenwijdig aan Rijksweg en Westerweg. Ook langs

overige bestaande wegen ontstond nu bebouwing, over het algemeen fragmentarisch van karakter. De westelijke geestrand bleef grotendeels buiten deze ontwikkeling.
Met name in Westerzij ontwikkelde zich tussen 1850 en 1940 de voor Limmen zo belangrijke bollenteelt.
Na 1945 ontstond op kleine schaal wijksgewijze woningbouw langs nieuw geprojecteerde straten tussen Rijksweg, Burgemeester Nieuwenhuysenstraat en Westerweg. Daarnaast trad veel verdichting en vervanging van bebouwing op, waardoor een groot deel van het huidige dorpsbeeld door bebouwing van na 1945 wordt bepaald.
Westerzij heeft ten noorden van de Burgemeester Nieuwenhuysenstraat het open karakter van een bollengebied redelijk goed weten te bewaren (afbeelding 14). Ook de relatie van de westelijke geestrand met het poldergebied is redelijk gaaf bewaard gebleven.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 9, 11, 12.)

5.3 Het buurtschap Limmerkoog

Het buurtschap Limmerkoog ontstond op en door duinzand overstoven stroomwal in het voormalige binnendeltagebied ten zuiden van het dorp Limmen (afbeelding 9).
Limmerkoog bevat eenzijdige lintbebouwing langs de oostzijde van de Uitgeesterweg.
Het is vooralsnog niet bekend wanneer het buurtschap ontstond. Wel komt het op 17de eeuwse landkaarten voor. De oudste bebouwing dateert uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Waarschijnlijk vervingen de twee aanwezige stolpboerderijen oudere exemplaren. Tot 1940 trad verdichting op met landarbeiderswoningen en eenvoudige woonhuizen.
Na 1945 werd incidenteel nieuwbouw gepleegd. De vrije situering in het landschap is opmerkelijk gaaf bewaard gebleven.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 9, 11.)

5.4 Het buitengebied

In het buitengebied werd nauwelijks gebouwd.
Tussen Limmen en Limmerkoog stond in 1850 enige bebouwing nabij de betonnen brug op de kruising van Uitgeesterweg en Schulpvaart. Hier trad op zeer kleine schaal vervanging en uitbreiding op. Ook werd er in het zuidelijk buitengebied rond 1925 een klein electrisch gemaal gebouwd.

De bouw van Psychiatrisch Centrum De Oosthoek vormde na 1945 de enige ruimtelijke ontwikkeling in het buitengebied. De lage bebouwing wordt door een windsingel aan het oog onttrokken.
(Zie afbeeldingen 2 t/m 7; 11.)

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Het dorp Limmen

6.1.1 Dusseldorp

De bebouwing wordt overheerst door de Rooms Katholieke kerk die in 1902 naar ontwerp van de Schager architect P. Snel werd gebouwd.
De georiënteerde kruisbasiliek met toren aan de westzijde, verving een qua grootte vergelijkbaar bedehuis dat in 1855/56 naar ontwerp van de Haarlemse architect H.H. Dansdorp werd gebouwd. In de directe omgeving van de kerk verrees een pastorie, een school (thans verdwenen) en een parochiehuis.
De overige bebouwing bestaat uit stolpboerderijen, woon- en winkelwoonhuizen en een incidenteel bedrijfspand. Afgezien van een notabelewoning en enkele grotere woonhuizen is het merendeel van de woonbebouwing zonder speciale kwaliteiten. Het betreft veelal individuele huizenbouw voor kleinere middenstand, bestaande uit één bouwlaag met zadel- of mansardekap. Woningwetbouw komt niet voor. De noklijnen van de zadeldaken en mansardekappen zijn voornamelijk haaks gericht op de weg.
Kort na 1900 werd een coöperatieve melkfabriek gebouwd. Door verbouwing resteert weinig van de oorspronkelijke staat. Een origineel tegeltableau met functie-aanduiding is nog aanwezig.

6.1.2 Kerkbuurt

De bebouwing dateert merendeels van na 1900. Uitzonderingen hierop vormen de middeleeuwse kerk en de vóór 1850 gebouwde pastorie aan de Zuid-Kerkenlaan.
Omstreeks 1900 werd op de hoek van Zuid-Kerkenlaan en Schoolweg – direct ten zuidoosten van de kerk – een school met onderwijzerswoning gebouwd. De school werd ingrijpend verbouwd, de woning bleef intact. De overige bebouwing bestaat merendeels uit stolpboerderijen en woonhuizen. Laatstgenoemde groep bevat een enkele rentenierswoning en wat woonhuizen met zadeldak of mansardekap.

6.1.3 Laan en Zuidend

Hier werden in de periode 1850-1940 voornamelijk stolpboerderijen en landarbeiderswoningen gebouwd.

6.1.4 Westerzij

Aan de westzijde van de Westerweg staan nog twee 18de eeuwse stolpboerderijen. De overige bebouwing dateert van na 1850.
De agrarische bebouwing in de vorm van stolpboerderijen overheerst. Karakteristieke bollenschuren komen zeer weinig voor. Naast een aantal kleine schuren van één bouwlaag met mansardekap komt een wat markanter exemplaar voor langs de Hogeweg dat in hoofdvorm vergelijkbaar is met de genoemde schuur aan de Rijksweg.
De woonbebouwing betreft merendeels woonhuizen van één bouwlaag met kap, waarvan de noklijnen zowel haaks als evenwijdig ten opzichte van de straat zijn gesitueerd. In de jaren 1920 werd langs de Hogeweg op zeer kleine schaal woningwetbouw gerealiseerd. Er is hier sprake van twee of meer woningen onder één kap met de noklijnen steeds evenwijdig aan de straat. Aan de Burgemeester Nieuwenhuijsenstraat verrezen in de jaren 1930 woonhuizen, van één bouwlaag met hoog zadeldak. Woonhuizen van een type dat in de aangrenzende forenzengemeente Heiloo op zeer grote schaal werd toegepast.

6.2 Het buurtschap Limmerkoog

Twee markante stolpboerderijen vormen opmerkelijke accenten in de vrij rommelige bebouwing van Limmerkoog. Het zijn voorbeelden van het type normaalstolp met een benadrukte middenpartij. Eén van beide ligt aan een ruim voorerf.
De landarbeiderswoningen bevatten steeds één bouwlaag met kap. Noklijnen zijn voornamelijk evenwijdig aan de Uitgeesterweg.

6.3 De Rijksweg

De tweezijdige en merendeels open lintbebouwing langs de Rijksweg staat los van de voormalige buurtschappen. De bebouwing bevat agrarische complexen en woonhuizen. De agrarische bebouwing laat zich splitsen in stolpboerderijen en objecten behorende tot tuinderijen. Laatstgenoemde categorie bevat hier nog diverse voorbeelden van de kleine bollenkwekerij, bestaande uit een woonhuis met al dan niet vastgebouwde bollenschuur. Nabij de kruising met de Kerkweg en de Burgemeester Nieuwenhuysenstraat treft men bebouwing met enig representatief karakter. Naast enkele grote woonhuizen uit de jaren 1930 staan hier een villa (ca. 1905) en een eenvoudig hotel (ca. 1935). Tot voor enkele decennia stond hier het uit 1915 daterende raadhuis. Nabij de kruising staat ook nog een grote bollenschuur, bestaande uit twee bouwlagen onder plat dak. De hoeken zijn benadrukt met kleine uitspringende volumen waarin zich de rookkanalen bevinden.
De woonbebouwing langs de overige delen van de Rijksweg bestaat uit middelgrote woonhuizen en in mindere mate uit landarbeiderswoningen. De hoogte van de panden varieert van één tot twee bouwlagen met kap. Noklijnen zijn haaks en evenwijdig ten opzichte van de weg. Ter hoogte van de Kerkbuurt staan enige karakteristieke panden met geknikte tentdaken. Relatief veel bebouwing dateert van na 1930 terwijl oudere bebouwing vaak dicht aan de weg grenst. Dit houdt verband met de verbreding in 1929.

6.4 Het buitengebied

Er is hier sprake van een enkele stolpboerderij en wat landarbeiders-woningen. Het kleine electrisch gemaal is van eenvoudige signatuur en wordt afgedekt door een zadeldak. In de Uitgeesterweg ligt een betonnen brug uit 1934 over de Schulpvaart. Aan de oostzijde bevindt zich een indicatie met het jaartal 1934, aan de westzijde een 18de eeuws jaartal.

Verantwoording inventarisatie

De gemeente Limmen kende in de periode 1850-1940 voornamelijk verdichting en uitbreiding van bebouwing langs de bestaande infrastructuur. Alleen tussen het voormalige buurtschap Dusseldorp en de Rijksweg werd een nieuwe weg aangelegd. Inventarisatie op basis van een stedebouwkundige typologie werd derhalve niet relevant geacht.

Binnen de grenzen van de gemeente Limmen zijn uit de periode 1850-1940 geïnventariseerd:

- de kerk en pastorie van de Sint Corneliusparochie;
- plattelands- en pré-stedelijke architectuur bij gaafheid, zeldzaamheid en/of een bijzondere relatie met de omgeving. Hierbij kan worden gedacht aan onverstoorde relaties tussen op de rand van de zandgronden gelegen stolpboerderijen en het aangrenzende polderland, of aan de beeldbepalende en zeer gaaf bewaard gebleven stolpboerderij in Dusseldorp, waarin thans het cultureel centrum is gevestigd. Ook bollenschuren en landarbeiderswoningen kunnen in dit kader worden vermeld;
- bebouwing met lokale en/of regionale architectuur- of sociaal-historische waarde. Voorbeelden hiervan zijn het gaaf bewaarde parochiehuis van de Corneliusparochie, de villa en de enkele villa-achtige woonhuizen langs de Rijksweg en de onderwijzerswoning in de Kerkbuurt;
- van de grote hoeveelheid woonhuizen, waaronder veel panden van één bouwlaag met zadel- of mansardekap, de gave voor de lokale en/of regionale architectuurgeschiedenis representatieve objecten. In verband met de regionale geschiedenis van de architectuur zijn bijvoorbeeld een aantal woonhuizen op nagenoeg vierkant grondplan onder geknikt tentdak opgenomen. Het betreft hier een type dat op veel plaatsen in de regio in diverse uitvoeringen voorkomt.

De geïnventariseerde objecten zijn gerangschikt naar de MIP-deelgebieden, zoals genoemd in de inleiding.

Geraadpleegde werken

Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Gorinchen 1846, zevende deel.

De bodem van Noord-Holland, uitgave van de Stichting voor bodemkartering, Wageningen 1974.

Cock, J.K. de, *Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag*, Arnhem 1980.

Cordfunke, E.H.P., *Alkmaar in prehistorie en middeleeuwen*, Tien jaar stadskernonderzoek, Zutphen 1978.

Don, P., *Kunstreisboek Noord-Holland*, Zeist 1987.

Kok, J. *Stoomtrams rond Alkmaar*, boot-, trein- en tramverbindingen met Alkmaar, alsmede de Alkmaarse stadstram, Schoorl 1981.

Landschapsonderzoek Noord-Holland, deel Noord-Kennemerland, uitgevoerd door bureau Maas te Zeist in opdracht van de Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland, 1986.

Limmen in Kennemerland; verslag van het gedeelte van het streekplanonderzoek dat betrekking heeft op de gemeente Limmen, Provinciale Planologische Dienst, Haarlem 1961.

Ollefen, L. van, *Stad en Dorpsbeschrijving van Kennemerland*, Zaltbommel 1976.

Rooij, C.J. de, *Limmen gefotografeerd* 1890-1940, Limmen 1981.

Voets, B., *Even vertellen over Katholiek Limmen*; een geschiedenis over de parochie Cornelius bij gelegenheid van het 75 jarig bestaan van de tegenwoordige kerk, Limmen 1971.

Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000, uitgave 1979, stichting voor bodemkartering Wageningen.

Tabellen

De volgende gegevens werden ontleend aan de Databank van de Universiteit van Amsterdam, vakgroep sociale geografie, 1988. De totaalaantallen vanaf 1890 tot en met 1930, alsmede het aantal vrouwen in 1940, zijn door de auteur toegevoegd.

Tabel 1 **Aantal inwoners van de gemeente Limmen tussen 1850 en 1940 per 10 jaar (op 31 december van elk jaar).**

Jaartal	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			566
1860			569
1870			756
1875			907
1880			1007
1890	566	568	1134
1900	597	627	1224
1910	746	742	1488
1920	960	981	1941
1925	1042	1057	2099
1930	1078	1118	2196
1940	1261	1240	2501

Tabel 2 **Uit de voorgaande gegevens kan de toename van de bevolking in de gemeente Limmen als volgt worden geschematiseerd:**

Jaartal	Aantal	Toename
1851	566	
1860	596	30
1870	756	160
1875	907	151
1880	1007	100
1890	1134	127
1900	1224	90
1910	1488	264
1920	1941	453
1925	2099	158
1930	2196	97
1940	2501	305

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-Inventarisatiegebieden Noord-Holland: ingetekend op kaart Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland 1987.
2. Gemeente Limmen 1858: Militaire kaart no. 19, Alkmaar, verkend in 1858, gegraveerd topografisch bureau 1864.
3. Gemeente Limmen 1865, Kuyper, J. *Gemeente-atlas van de provincie Noord-Holland 1869.*
4. Gemeente Limmen 1916: Topografische kaart verkend in 1877, gedeeltelijk herzien tot 1916.
5. Gemeente Limmen 1943: Amerikaanse stafkaart, A.M.S. M 831 sheet 344 Castricum.
6. Gemeente Limmen 1946: Topografische kaart 19C, Uitgeest, verkend in 1939, gedeeltelijk herzien in 1966.
7. Gemeente Limmen 1983: Topografische kaart Noord-Holland 1983, Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland (met ingang van 1989: Dienst Ruimte en Groen).
8. MIP-deelgebieden, woningbouw na 1945, gemeentegrenzen: ingetekend door auteur op basis van afbeelding 7.
9. De jonge duinen, strandwallen en geesten van Kennemerland: Stichting voor bodemkartering, Wageningen 1974.
10. Landschappen en grondgebruik: getekend door auteur op basis van topografische kaart 1:100.000 ca. 1980.
11. Land- en waterwegen: ingetekend door auteur op basis van overgetrokken afbeelding 7.
12. Gemeente Limmen c.a. 1985: plattegrond gemeente Limmen c.a. 1985.

1. MIP-Inventarisatiegebieden Noord-Holland

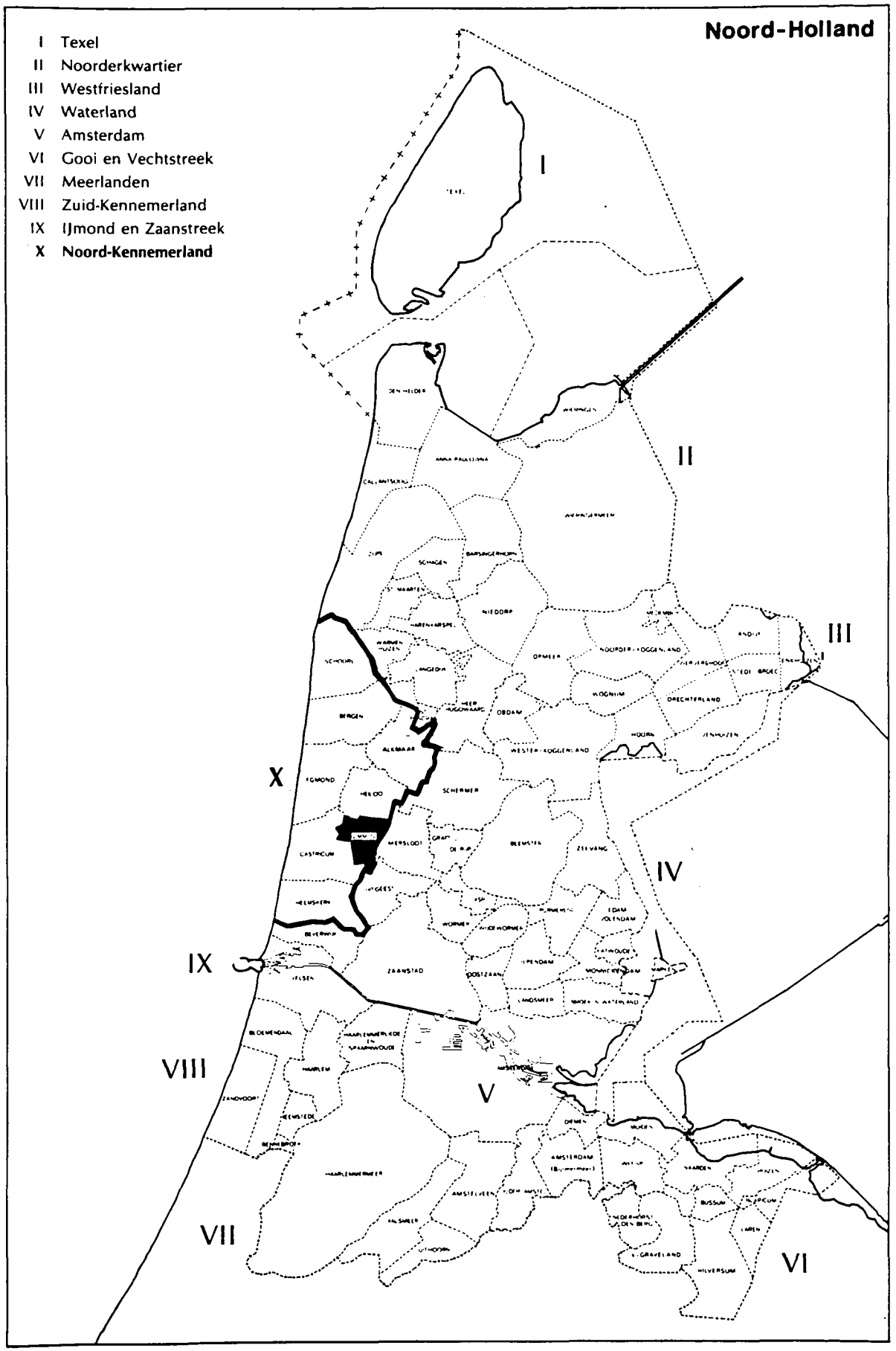

2. Gemeente Limmen 1858

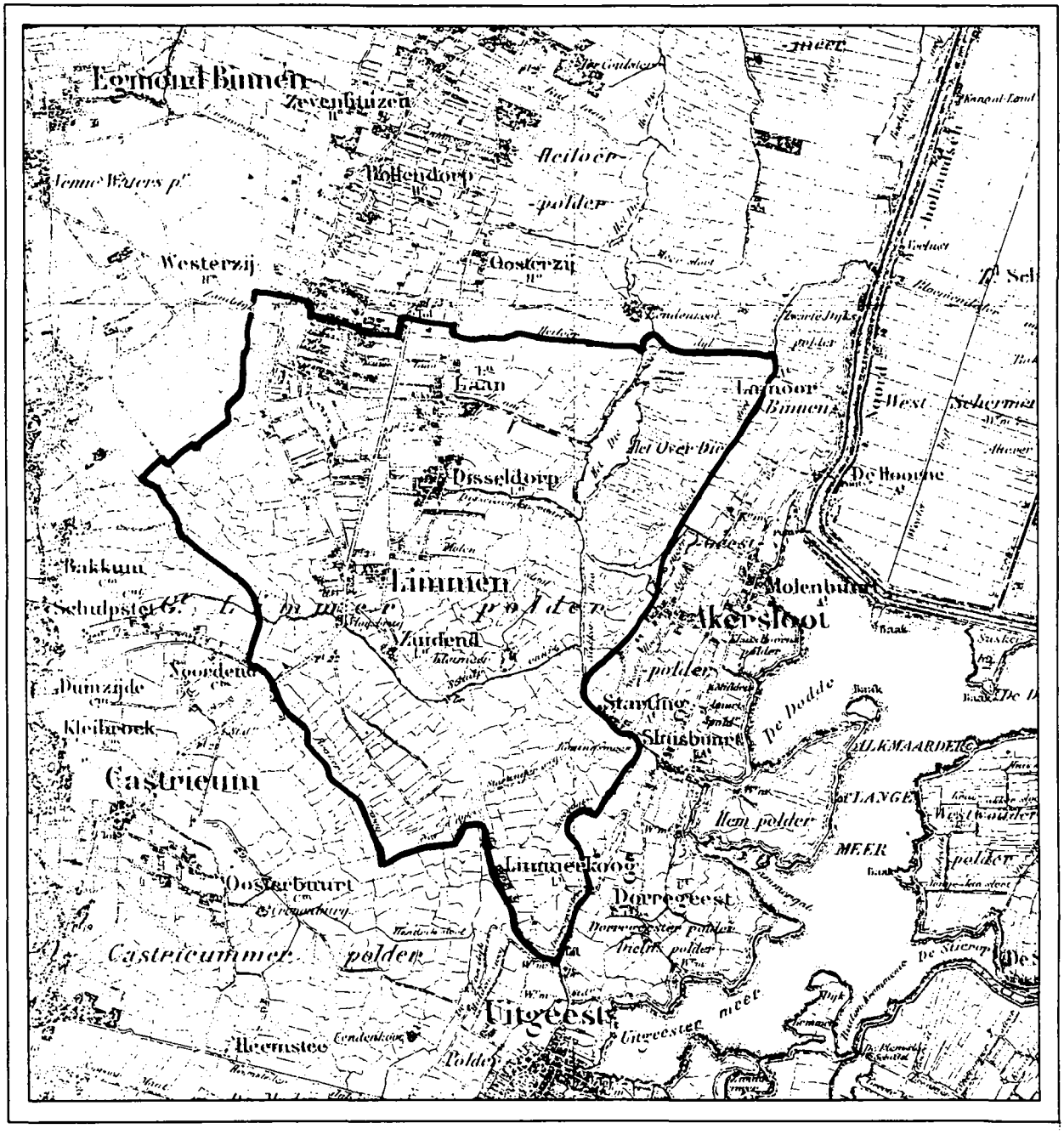

3. Gemeente Limmen 1865

PROVINCIE NOORD-HOLLAND GEMEENTE LIMMEN.

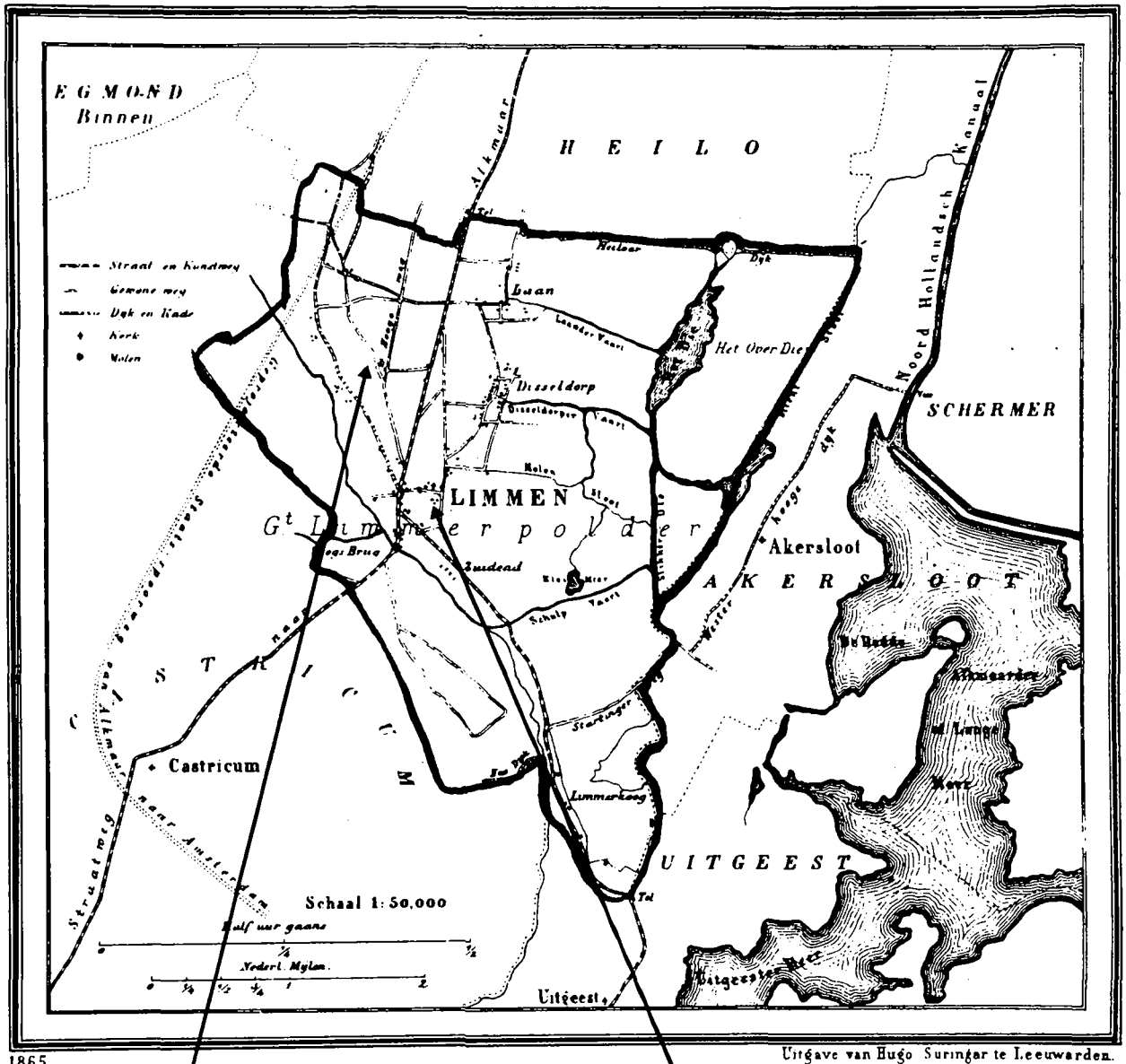

4. Gemeente Limmen 1916

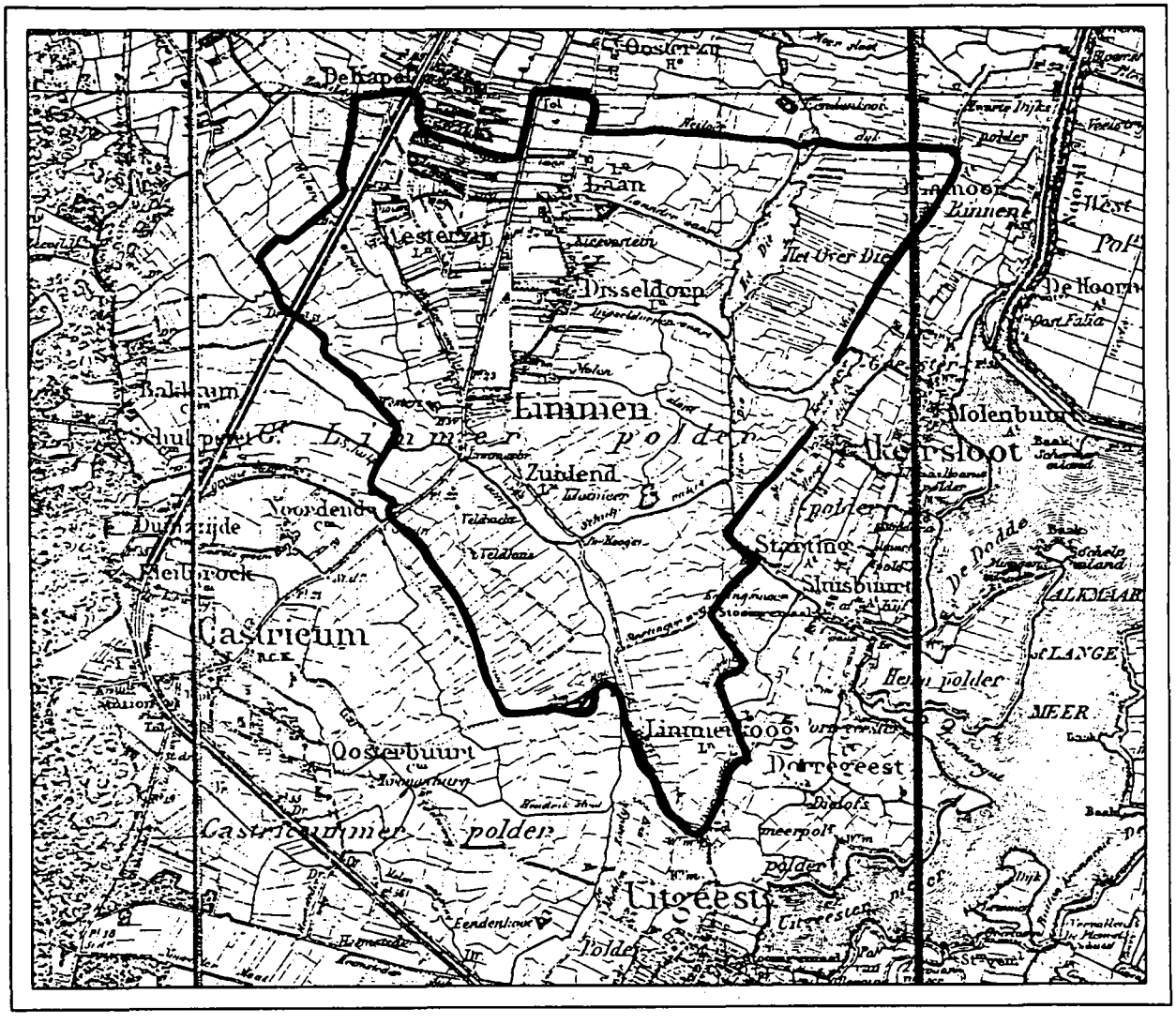

5. Gemeente Limmen 1943

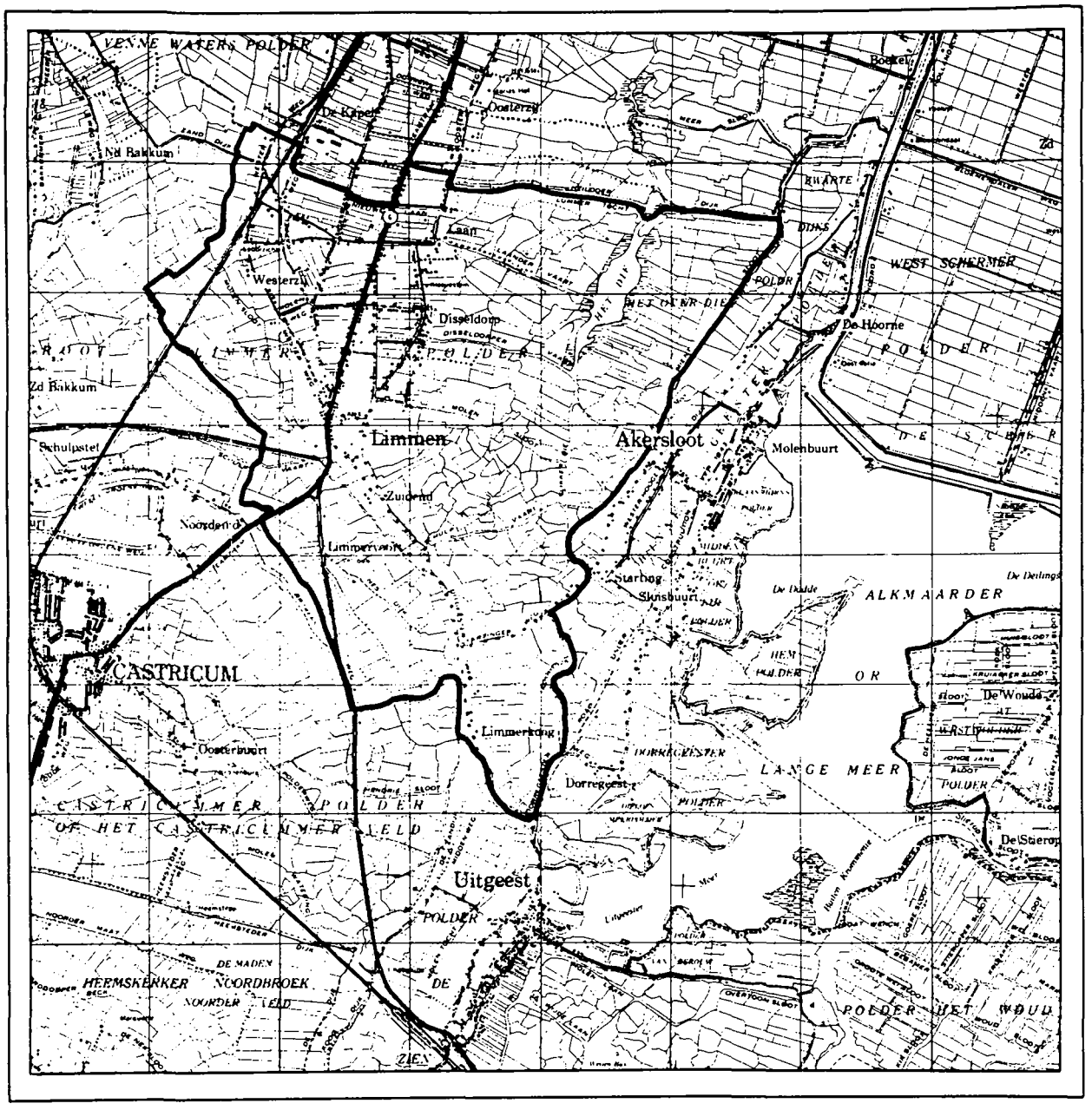

6. Gemeente Limmen 1946

7. Gemeente Limmen 1983

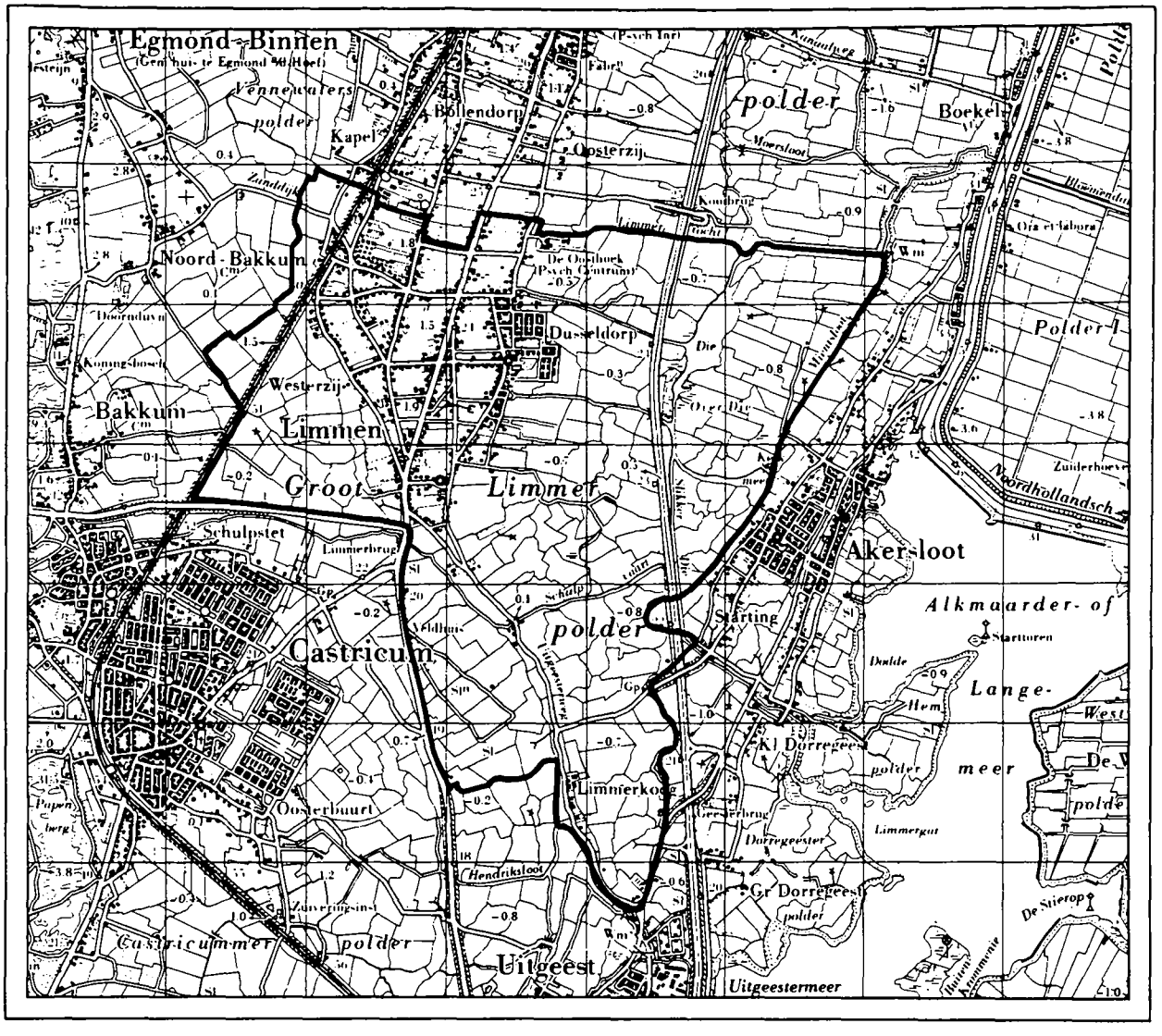

8. MIP-deelgebieden

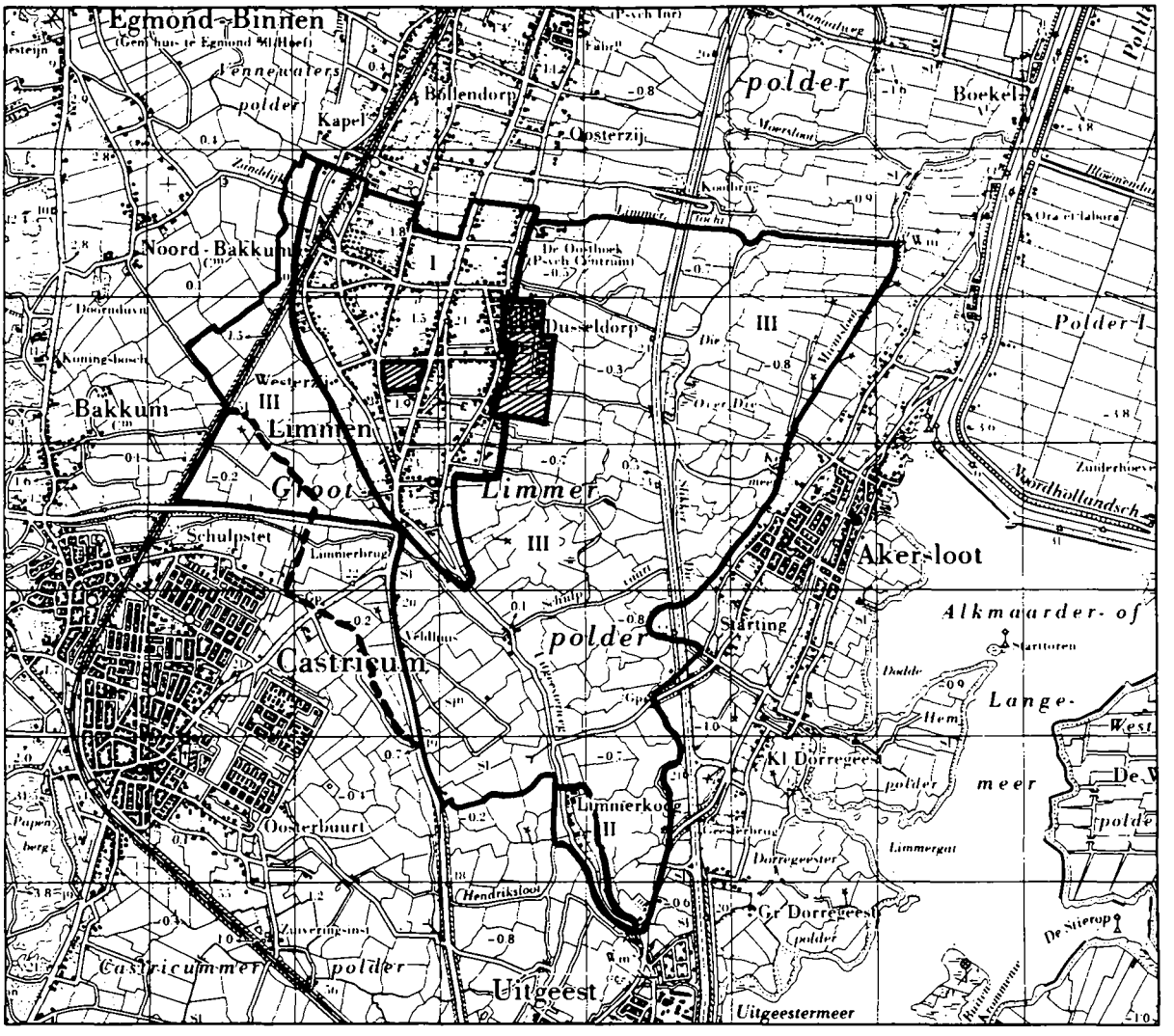

MIP deelgebieden

I Limmen/Limmen

II Limmen/Limmerkoog

III Limmen/Buitengebied

Woningbouw na 1945

Grens met Castricum tot 1972

Huidige gemeentegrens

9. De jonge duinen, strandwallen en geesten van Kennemerland

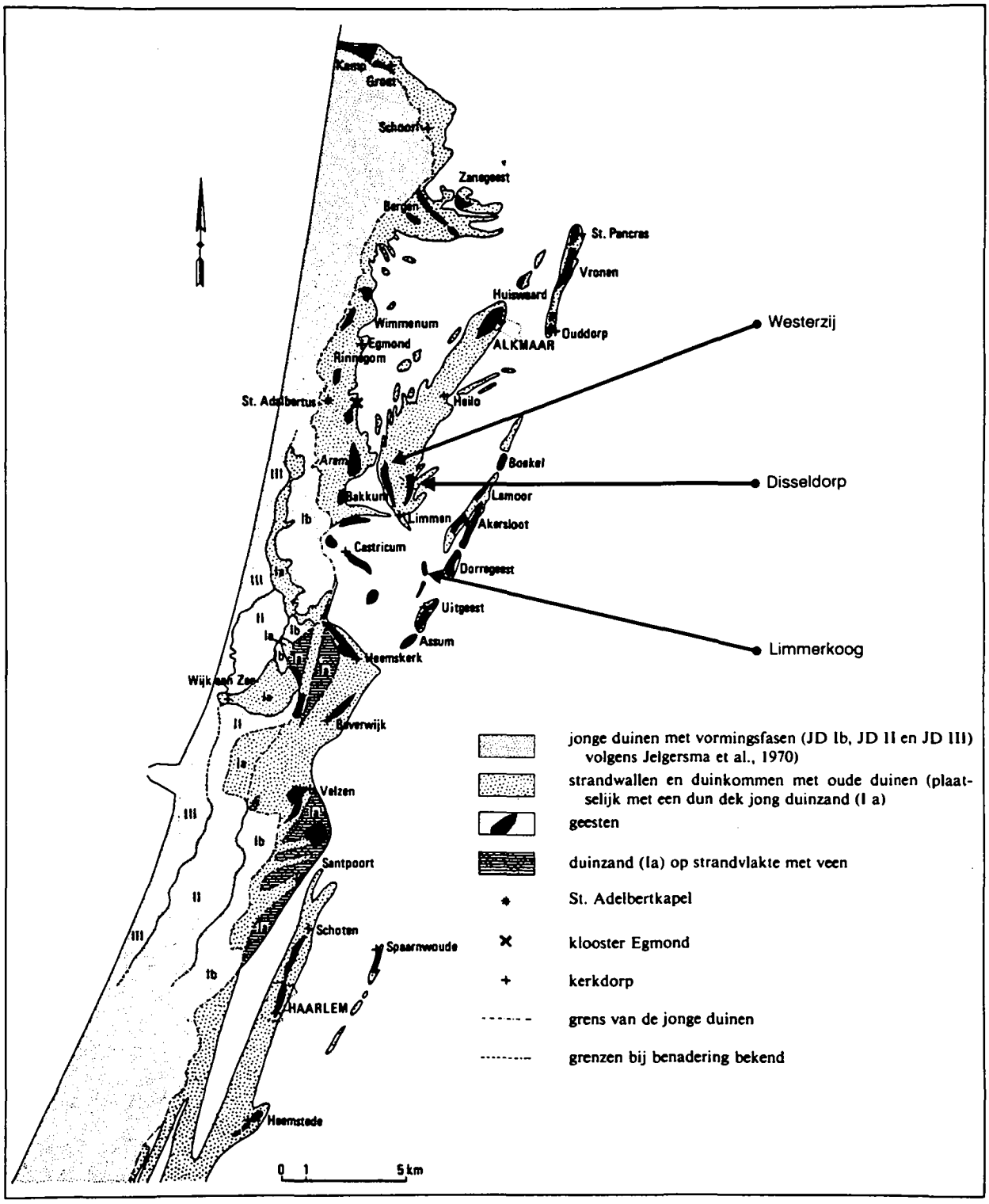

10. Landschappen en grondgebruik

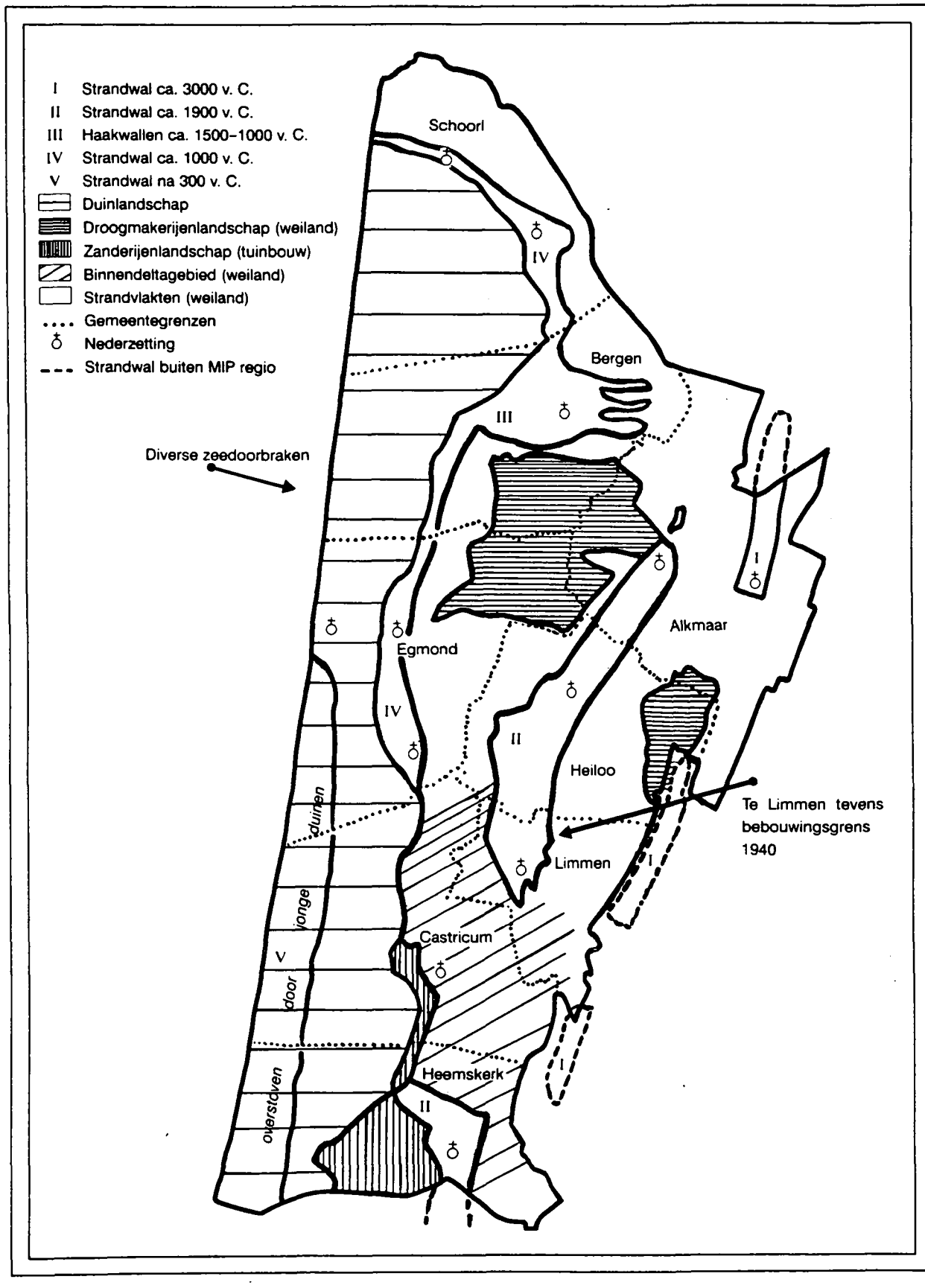

11. Land- en waterwegen

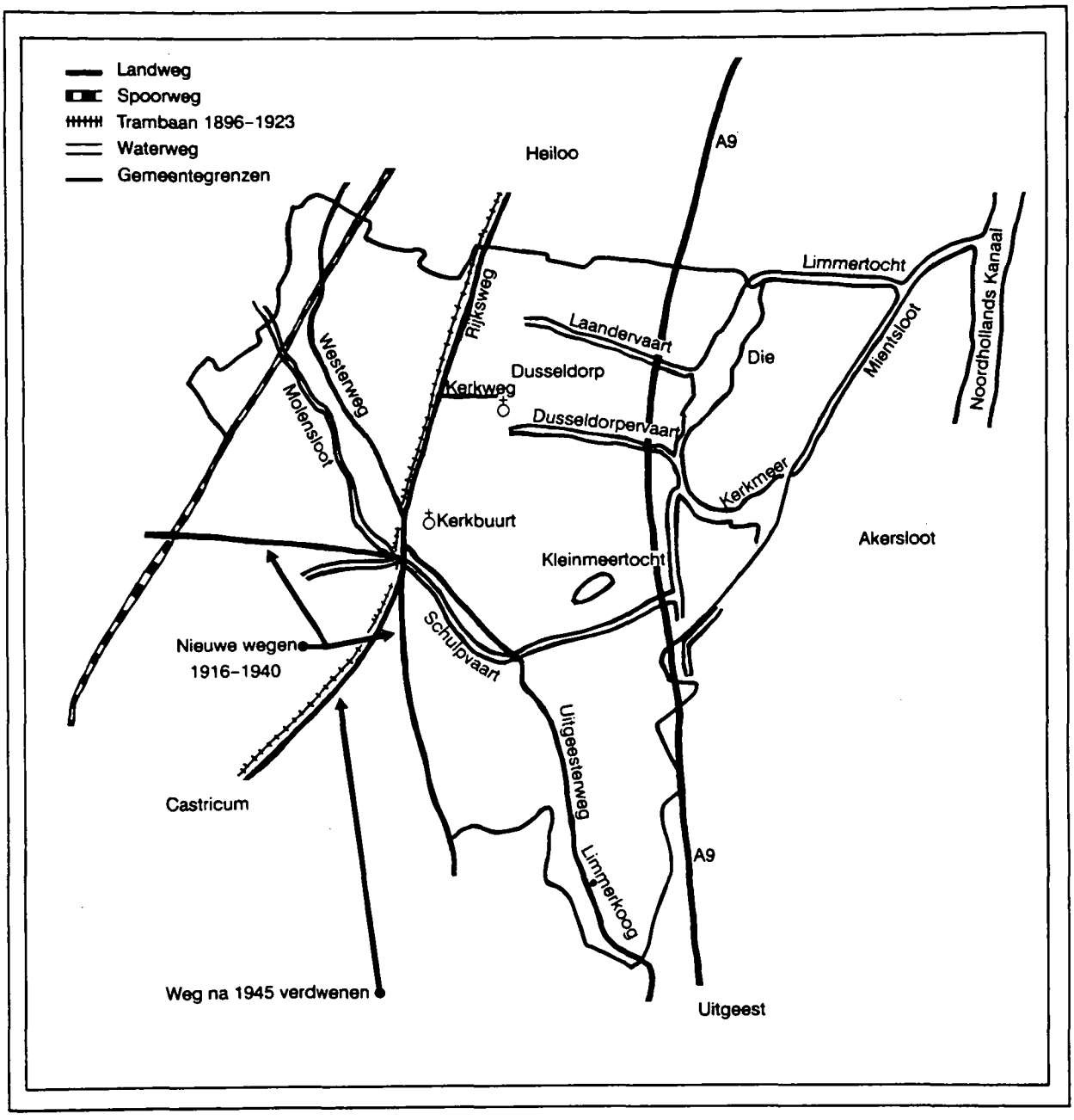

12. Gemeente Limmen c.a. 1985

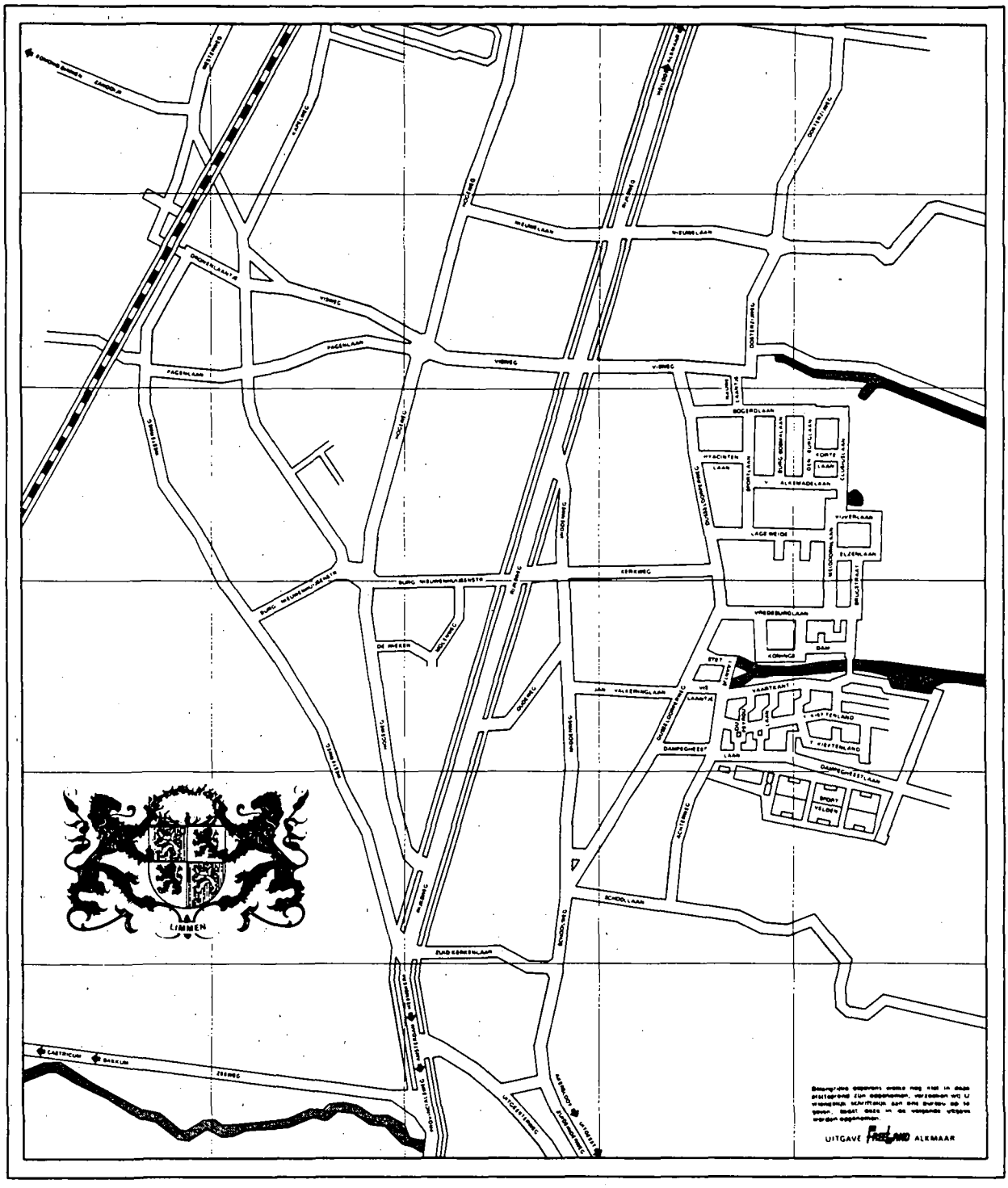

Register

Limmen/Limmen

001	Achterweg 2	Boerderij	1172
002	Dusseldorperweg 62	Artsenwoning	1173
003	Dusseldorperweg 64	Boerderij	1174
004	Dusseldorperweg 70	Woonhuis	1175
005	Dusseldorperweg 74, 76	RK Kerkcomplex	1176
005a	Dusseldorperweg 74	Pastorie	1177
005b	Dusseldorperweg 76	Parochiekerk	1178
006	Dusseldorperweg 101	Woonhuis	1179
007	Dusseldorperweg 103	Parochiehuis	1180
008	Dusseldorperweg 107	Woonhuis/werkplaats	1181
009	Dusseldorperweg 123	Boerderij	1182
010	Dusseldorperweg 159, 161	Woonhuis	1183
011	Hogeweg 108	Bollenschuur	1184
013	Hogeweg 138, 140	Woningen	1186
014	Kerkweg 8	Woonhuis	1187
015	Middenweg 48	Schuur	1188
016	Nieuwenhuysenstraat, Burg. 8	Woonhuis	1189
017	Nieuwenhuysenstraat, Burg. 12	Winkelpand	1190
018	Oosterzijweg 2	Boerderij	1191
019	Oosterzijweg 6	Boerderij	1192
020	Rijksweg 34	Woonhuis	1193
021	Rijksweg 39	Bakkerij	1194
022	Rijksweg 44	Bollenkwekerij	1195
023	Rijksweg 50	Boerderij	1196
024	Rijksweg 52	Woonhuis	1197
025	Rijksweg 56	Woonhuis	1198
026	Rijksweg 62	Woonhuis	1199
027	Rijksweg 75	Woonhuis	1200
028	Rijksweg 81	Bollenschuur	1201
029	Rijksweg 85	Woonhuis	1202
030	Rijksweg 97	Horecagebouw	1203
031	Rijksweg 102	Woonhuis	1204
032	Rijksweg 103	Villa	1205
033	Rijksweg 116	Woonhuis	1206
034	Rijksweg 166	Bollenschuur	1207
035	Schoollaan 3	Woonhuis	1208
036	Schoolweg 1, 3, 5	School met onderwijzerswoning	1209
037	Stetlaantje 6	Boerderij	1210
038	Visweg 2	Boerderij	1211
039	Westerweg 17, 19	Bollenkwekerij	1212
040	Westerweg 21	Boerderij	1213
042	Westerweg 25	Boerderij	1215
041	Westerweg 41	Boerderij	1214
043	Zuidenderweg 4	Boerderij	1216
044	Zuidenderweg 9	Boerderij	1217

Limmen/Limmerkoog

045	Uitgeesterweg 13	Boerderij	1217
046	Uitgeesterweg 27	Woonhuis	1219

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 1, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 44 00

Samenstelling
drs. E. v.d. Kleij
Bureau Cultuur
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
200 exemplaren

Haarlem, juni 1991.

Limmen